

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 341.9;347,6;343.4

DOI 10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-11-14

Абдель Фатах Анна Станіславівна,

старший викладач кафедри цивільного та господарського права

(Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Піг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9494-7614>

Гранкіна Валентина Ігорівна,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

(Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Піг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9010-2777>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ

Статтю присвячено проблемі викрадення дітей батьками через конфлікти у шлюбі, розлучення або в очікуванні судового рішення про опіку. Автори статті відзначають, що права, свободи та інтереси дитини мають бути пріоритетними і не повинні порушуватися батьками в процесі виконання батьківських обов'язків. Стаття аналізує національні та міжнародні правові норми, які мають захистити права дитини та запобігти викраденню дітей. Зосереджено увагу на проблемних питаннях правового регулювання повернення викрадених дітей до країни їх постійного місця проживання, відзначено проблеми правозастосування норм міжнародного приватного права та національного законодавства юрисдикційним органами, проаналізовано практику Європейського суду з прав людини. Окрім того, авторами здійснено спробу дослідити та встановити проблеми кваліфікації викрадення дітей за національним кримінальним законодавством.

Ключові слова: права дітей, викрадення, відповідальність, батьківський обов'язок, міжнародний захист.

Постановка проблеми. Міжнародне викрадення дітей є серйозною проблемою, що порушує права дітей та призводить до складних інтернаціональних судових процесів. Щороку сотні тисяч дітей у всьому світі стають жертвами незаконного переміщення або незаконного утримання в іншій країні одним із батьків. Таке явище відбувається, як правило, через наявний батьківський конфлікт, який неминуче загострюється, коли один із батьків намагається уникнути вирішення питання щодо опіки та виховання дитини в національних

судах. Непоодинокі випадки, коли один із батьків тікає з дитиною від домашнього насилля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми міжнародного викрадення дітей займаються науковці з різних галузей знань, включаючи право, психологію, соціологію, політологію. Найвідоміші серед науковців, які досліджують проблему міжнародного викрадення дітей: Nancy Faulkner, Maria Clara Jaramillo, Nigel Lowe, О.Р. Поєдинок, С.І. Савицька, Г.О. Гаро. Вивченню кримінально-

правових та кримінологічних аспектів приділяли увагу Ю.М. Антонян, Ю.В. Баулін, Є.І. Головін, О.В. Наден, В.І. Олефір, В.В. Пясковський, М.І. Хавронюк та ін. Однак проблемні аспекти міжнародного викрадення дітей, проблеми кваліфікації такого діяння висвітлено не повною мірою, тому потребують змістовного наукового дослідження.

Метою статті є правовий аналіз норм міжнародного права та чинного законодавства України, що регулюють питання, пов'язані з охороною та захистом дітей від незаконного переміщення (утримання), та проблем, пов'язаних із процедурою повернення їх до держави постійного проживання.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне викрадення дітей регулюється різними міжнародними актами та національним законодавством. Основним міжнародним інструментом, який регулює цю проблему, є Гаазька конвенція про цивільні аспекти викрадення дітей 1980 р. (далі – Гаазька конвенція) [1]. До цієї Конвенції Україна приєдналася 11.01.2006 (Закон України № 3303-IV) [2]. Окрім того, на національному рівні окремі аспекти, пов'язані з міжнародним викраденням дитини, врегульовано Законом України «Про міжнародне приватне право» [3], Постановою Кабінету Міністрів «Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей» [4] та іншими нормами національного законодавства.

Головна мета Гаазької конвенції полягає у забезпеченні повернення дітей, які незаконно вивезені чи утримуються в іншій країні. Згідно із цією Конвенцією, будь-яка людина, яка має законне право на догляд за дитиною, може звернутися до компетентних органів своєї країни або до органів іншої держави, у якій знаходиться дитина, з проханням про повернення дитини. У разі якщо дитина була незаконно вивезена зі своєї країни, ця Конвенція також забезпечує повернення дитини в країну її звичайного проживання.

Україна, як і інші країни – учасниці Конвенції, має свої компетентні органи, які займаються вирішенням питань, пов'язаних із міжнародним викраденням дітей: Міністерство юстиції України та його місцеві органи [4], а також суди та правоохоронні органи.

Проблему міжнародного викрадення батьками своїх дітей неможливо розглядати окремо від основоположних прав, свобод та інтересів як самої дитини, так і прав самих батьків. Батьки мають певні законні права щодо своїх дітей, зокрема: право на фізичне та емоційне благополуччя дітей; право на виховання; право на правовий захист дітей. Проте варто зазначити, що ці права не є безмежними.

Конвенція про права дитини відає перевагу підходу до викрадення дітей, який ґрунтується на оцінці найкращих інтересів дітей у кожному конкретному випадку (ст. 3), їх захисту від шкоди (ст. 19), права на контакт з обома батьками (ст. 9), їх захист від незаконної передачі (ст. 11) та їхнє право брати участь у справах, які їх стосуються (ст. 12) [5]. Окрім того, Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8) дорослих і дітей [6].

Поки дитина перебуває під захистом і керівництвом свого опікуна (законного представника), вона ні в жодному разі не повинна розглядатися як його власність. Вирішення батьками долі дитини, у тому числі визначення місця її проживання, повинно здійснюватися з урахуванням Загальної декларації прав людини, ст. 2 якої містить

положення, яким закріплюється, що «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [7]. Дитина – це особистість, права свободи та інтереси якої повинні не просто враховуватися під час здійснення батьками своїх батьківських обов'язків, а бути пріоритетними.

Національним законодавством України також передбачено, що здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків повинні ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності та здійснюватися лише в її інтересах (ст. 155 Сімейного кодексу України) [8]. Своєю чергою, Закон України «Про охорону дитинства» визначає, що предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (ст. 4) [9]. Під «найкращими інтересами дитини» розуміється концепція, згідно з якою прийняття рішень про дитину повинно ґрунтуватися на тому, що є найкращим для самої дитини, а не для інших осіб. Це поняття є одним із головних принципів, який визначає права дитини та відносини між дітьми та дорослими, особливо в ситуаціях, де виникають конфлікти або суперечності між інтересами дитини та інших осіб. Найкращі інтереси дитини визначаються на основі її потреб, розвитку та благополуччя, які можуть бути різними для кожної дитини залежно від її унікальних характеристик, ситуації та умов життя, у тому числі враховуючи соціально-економічний, культурний, психологічний, медичний, освітній та інші аспекти.

Відповідно до положень Гаазької конвенції, міжнародне викрадення дитини має місце, коли один із батьків незаконно забирає (переміщує або утримує) неповнолітню дитину в країні, відмінній від країни її постійного проживання [1].

Поняття «постійне місце проживання дитини», або «дружнє середовище до дитини», є дуже важливим у справах про викрадення дитини. Це стосується не офіційного (зареєстрованого) місця проживання дитини, а місця, де дитина насправді проживає і має соціальні та сімейні зв'язки (до викрадення). Оскільки це досить умовне поняття, його іноді важко визначити на практиці, особливо в ситуаціях, коли сім'я проживає не в одній країні.

На міжнародному рівні не існує загальноприйнятого визначення постійного місця проживання. Це означає, що різні національні суди можуть дійти різних висновків щодо місця постійного проживання дитини. Оскільки преамбула до Гаазької конвенції передбачає повернення дітей «до держави їх постійного проживання», під час прийняття рішення про повернення дитини суди повинні переконатися, що у цій країні забезпечено адекватні гарантії захисту самої дитини, а в разі відсутності відповідних гарантій відмовити у такому поверненні [10].

У будь-якому разі, батьківське викрадення передбачає втрату дитиною усього, з чим вона знайома, переміщення її в невідомий, а іноді страшний та небезпечний світ. Дітей, які стали жертвами міжнародного викрадення батьків, часто забирають зі знайомого середовища та раптово ізолюють від спільноти, родини та друзів. У деяких випадках ім'я, дата народження та зовнішній вигляд дитини змінюються або приховуються, щоб приховати особу. Окрім того, викрадені діти мають високий ризик довгострокових психологічних проблем та навіть фізичні наслідки. Унаслідок такого шкідливого впливу на дітей викрадення батьків може кваліфікуватися як

форма жорстокого поводження з дітьми. Ці діти стають фактично заручниками своїх батьків.

Закон України «Про охорону дитинства» визначає право дитини на піклування обох батьків, які юридично мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Розлучення батьків та дітей або одного з батьків не є прийнятним та не може здійснюватися всупереч їхній волі (окрім випадків, коли таке розлучення відбувається за рішенням суду в інтересах дитини). Причому законодавець наголошує на тому, що під час прийняття рішення стосовно місця проживання дитини судом заслуховуються думка та побажання дитини. У разі проживання дитини з одним із батьків вона має право на підтримання регулярних особистих стосунків і прямих контактів з іншим із батьків, навіть у разі постійного проживання у різних державах. Жодна особа не повинна перешкоджати реалізувати право дитини на контакт із тим із батьків, із ким вона постійно не проживає. Своєю чергою, той із батьків, який постійно не проживає з дитиною, зобов'язаний гарантувати повернення дитини до місця її постійного проживання та не допускати неправомірної зміни місця її проживання [9].

Якщо один із батьків без згоди другого змінить її місце проживання будь-яким способом, у тому числі шляхом викрадення, суд за позовом зацікавленої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання. Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам [8].

У разі перебування дитини на території України процедура повернення дитини відбувається згідно з чинним національним законодавством. Складною та тривалою є процедура розшуку та повернення дитини, яка була вивезена в іншу країну.

Конвенція ООН про права дитини покладає на держави зобов'язання вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону (ст. 11) [5]. Своєю чергою, Гаазька конвенція передбачає встановлення процедури повернення дитини у країну, з якої вона була викрадена, якщо це було зроблено без згоди батька або законного опікуна і дитина перебуває в іншій країні, яка є учасницею Конвенції.

Цікавим є те, що Конвенція застосовується до будь-якої дитини, що постійно проживає в Договірній державі безпосередньо перед учиненням акту порушення прав піклування або доступу і яка не досягла 16 років [1]. Хоча ст. 1 Конвенції ООН про права дитини передбачається, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [5].

Що стосується самої процедури повернення дитини до країни її постійного місця проживання, то Гаазька конвенція застосовується у таких типових сценаріях:

Коли дитина вивезена з країни свого постійного проживання одним із батьків і вивезена до іншої держави без згоди іншого.

Коли дитина утримується в державі, відмінній від країни її постійного проживання, без згоди другого з батьків.

За наявності таких ситуацій Гаазька конвенція встановлює, що дитина має негайно повернутися до країни свого постійного проживання. Таким чином, держава, у якій дитина перебувала або утримувалася, зобов'язана

видати розпорядження про негайне повернення. Правовий механізм, передбачений Гаазькою конвенцією, ґрунтується на презумпції, що суд за місцем постійного проживання дитини є відповідним форумом для прийняття довгострокових і остаточних рішень щодо майбутнього дитини. До того ж ст. 19 Гаазької конвенції чітко визначено, що «рішення згідно із цією Конвенцією щодо повернення дитини не повинно розглядатися як рішення по суті будь-якого питання опіки» [1].

Кожна держава-учасниця має призначити Центральний орган для звернення щодо вивезення у свою країну і для співпраці з центральними органами інших держав. У більшості держав такими центральними органами виступають міністерства юстиції. Ці органи мають обов'язок виконувати оперативні заходи, передбачені статтями 6 та 7 Гаазької конвенції, що спрямовані на забезпечення та полегшення виконання зобов'язань, визначених Конвенцією. До таких зобов'язань, зокрема, належать: виявлення місцезнаходження дитини, що була незаконно переміщена або утримується; запобігання нанесенню подальшої шкоди дитині шляхом ужиття тимчасових заходів; забезпечення добровільного повернення дитини; ініціювання судових або адміністративних процедур із метою повернення дитини тощо [1].

Хоча цілі Гаазької конвенції чітко визначені, у договорі відсутні чіткі процедурні вимоги, що призводить до проблем на практичному рівні. Тому для її ефективності вона повинна тлумачитися та застосовуватися державами-підписантами однаково.

Окрім того, держави, які ратифікували Конвенцію, не завжди можуть забезпечити її ефективне застосування через недостатню законодавчу базу або відсутність розуміння принципів конвенції серед судів і правоохоронних органів. Це призводить до ситуації, коли уповноважені органи однієї країни фактично не в змозі повноцінно співпрацювати через міжнародні кордони з уповноваженими органами іншої країни. Батьки можуть опинитися в безвиході без підтримки, навіть коли звертаються до влади за допомогою.

У відчаї деякі батьки можуть розглянути можливість використання позасудових форм відновлення, наприклад особистої поїздки до іншої країни, щоб повернути дитину. Хоча використання позасудових методів може здатися легшим і швидшим, вони часто порушують національні закони та закони відповідної іноземної країни та, як наслідок, можуть потенційно погіршити ситуацію.

Серед причин, які можуть погіршити ситуацію та ускладнити реалізацію механізму повернення викраденої дитини відповідно до Гаазької конвенції, можна виділити такі:

Складність встановлення факту викрадення: іноді складно встановити, чи було викрадення дитини здійснено з порушенням закону або здійснено згідно з правом.

Відмова країни, у якій перебуває дитина: іноді країни, у яких перебуває дитина, відмовляються повертати дитину, яка була викрадена або перевезена незаконно, з різних причин, наприклад через політичні, культурні розбіжності, а також «...якщо це не допускається основними принципами запитуваної держави щодо захисту прав людини та основних свобод» [1].

Окрім того, підстави відмови у поверненні дитини визначені й самою Гаазькою конвенцією. Так, ст. 13 Гаазької конвенції серед таких підстав визначає: фактичне нездійснення права піклування про дитину на момент переміщення або утримування або наявність згоди (навіть

мовчазної) на переміщення або утримування дитини; наявність загрози заподіяння фізичної або психічної шкоди дитині у разі її повернення. Вагомою під час прийняття рішення про повернення дитини є думка самої дитини (за умови досягнення нею відповідного віку та достатньої зрілості), яка може заперечувати проти повернення. Час також є одним із чинників, який може вплинути на винесення рішення про повернення дитини. Ст. 12 Гаазької конвенції встановлює, що судовий чи адміністративний орган може відмовити у поверненні дитини після того, як минув один рік, якщо не буде доведено, що дитина вже прижилася в новому середовищі [1]. Хоча практика Європейського суду з прав людини зводиться до того, що такий термін є умовним, якщо заявник (один із батьків, який вимагає повернення дитини) протягом усього часу вживав усі необхідні заходи задля повернення дитини (ECtHR *Vajrami v Albania* [12 December 2006] Application no. 35853/04) [11].

Системні недоліки: у деяких країнах недостатньо розроблена система виконання Гаазької конвенції, що призводить до труднощів у вирішенні справ про викрадення дітей.

Затягування процесу: процес повернення дитини до батьків може затягуватися на рік або більше, що завдає шкоди дитині і руйнує відносини між батьками. Європейський суд із прав людини визнає таке затягування з боку уповноважених органів як порушення положень Гаазької конвенції. Розумність тривалості провадження має оцінюватися у світлі обставин справи та з посиланням на такі критерії: складність справи; поведінка заявника та відповідних органів; що було поставлено на карту для заявника в суперечці (ECtHR *Blaga v Romania* [1 July 2014] Application no. 54443/10) [10].

Труднощі з ідентифікацією дитини: у випадках, коли батьки не можуть достовірно ідентифікувати дитину, процес повернення може ускладнюватися.

Серед дієвих правових механізмів, які можуть допомогти повернути дитину, окрім звернення до суду, можна відзначити: звернення до Міністерства закордонних справ (якщо достеменно відомо про перебування дитини в іншій країні), а також до правоохоронних органів. Міністерство може забезпечити юридичну та консульську допомогу в розслідуванні та поверненні дитини, а правоохоронні органи можуть запобігти вивезенню дитини за кордон. Адже запобігти викраденню дитини правоохоронним органам набагато простіше, ніж запобігти міжнародному викраденню.

Кожен звіт про зниклу дитину несе потенційний серйозний ризик для дитини і вимагає негайної та узгодженої відповіді з боку правоохоронних органів. Часто ця початкова реакція правоохоронних органів є визначальною у поверненні дитини. Українці необхідно, щоб відповідні дії були зроблені без зволікання, адже за своєчасного залучення правоохоронці зможуть оцінити джерело небезпеки для дитини і допомогти забезпечити безпечне для дитини середовище. Якщо дитина була викрадена в іншій країні, варто звернутися до Міжнародного бюро Інтерполу. Інтерпол може сприяти в пошуку та поверненні викраденої дитини за допомогою міжнародної співпраці між правоохоронними органами різних країн.

З огляду на національне кримінальне законодавство, викрадення малолітньої особи є кримінальним правопорушенням, передбаченим ч. 2 ст. 146 КК України. Варто зазначити, що український законодавець в одну норму об'єднав склади кримінальних правопорушень, які треба розмежувати, а саме: незаконне позбавлення волі людини та викрадення людини.

На думку більшості дослідників, викрадення людини передбачає сукупність послідовно вчинюваних дій: 1) заволодіння людиною (як варіант – захоплення людини, вилучення людини), вчинене будь-яким способом; 2) переміщення потерпілого з того місця, де він перебував, до іншого; 3) подальше утримування особи всупереч її волі та бажанню [12, с. 79]. Утім, трапляються й інші точки зору. Наприклад, С.Д. Шапченко, а також А.В. Савченко, В.В. Кузнецов та О.Ф. Штанько не згадують про першу із зазначених дій, вважаючи, що викрадення людини «передбачає протиправне переміщення особи з одного місця до іншого, що супроводжується фактичним обмеженням її свободи пересування» [13, с. 42]. М.І. Хавронюк також вважає, що викрадення людини означає лише заволодіння нею та незаконне її переміщення [14, с. 441]. На думку О.О. Володіної, обов'язковими ознаками об'єктивного боку цього злочину є тільки заволодіння людиною та її переміщення з місця перебування, оскільки в окремих випадках учинення даного посягання відсутнє навіть тимчасове утримування потерпілої особи [15, с. 124].

Зіставлення ознак, що характеризують об'єктивний бік складів злочинів викрадення людини та незаконного позбавлення волі, призводить до висновку, що ці злочини відрізняються за змістом діяння: незаконне позбавлення волі виражається тільки в незаконному обмеженні свободи людини, а викрадення людини – у захопленні людини, вилученні її зі звичайного, звичного, природного мікросоціального середовища і переміщенні її з одного місця в інше з метою подальшого утримання [16, с. 42]. Діяння як у формі незаконного позбавлення волі, так і у формі викрадення людини вважаються закінченими з моменту фактичного обмеження свободи переміщення потерпілого. При цьому необхідно враховувати, що і незаконне позбавлення волі, і викрадення людини належать до триваючих злочинів, тому зазначені діяння вважаються вчинюваними аж до часу фактичного звільнення потерпілого [16, с. 42]. Суб'єкт незаконного позбавлення волі або викрадення людини, передбачений ст. 146 КК, є загальним, а суб'єктивний бік розглядуваного злочину становить прямий умисел з обов'язковим усвідомленням особою незаконності діяння.

Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за викрадення людини, однак суб'єктом такого злочину не може бути один із батьків дитини з огляду на передбачену законодавством рівність прав кожного з них на участь у вихованні дитини та виходячи з постулату про неможливість викрадення одним із батьків своєї власної дитини. Тож такі дії не вважаються протиправними, тому і відсутні статистичні дані щодо кількості випадків викрадення дитини одним із батьків, а також переховування дитини одним із батьків від іншого, перешкоджання або і повна заборона спілкуватися з дитиною другому з батьків [17, с. 42].

Тієї ж думки додержуються науковці В. Тенешев та В. Котіс, які зазначають, що такого поняття, як «викрадення дитини одним із батьків», узагалі не існує: викрасти може тільки стороння людина, а батьки хіба що забирають дитину до себе. Тобто за вчинене порушення найближчий родич дитини не нестиме ні адміністративної, ні кримінальної відповідальності. На кваліфікацію злочину щодо викрадення дитини не впливає сімейний стан батьків: чи проживають вони у зареєстрованому шлюбі, чи розлучення цих осіб є юридично визнаним – неважливо. Винятком є лише випадок, коли дитина народилася і виховувалася у формальному

(незареєстрованому) шлюбі, а один із подружжя не є рідним батьком чи матір'ю дитини. Якщо процедура усиновлення батьком чи матір'ю не виконана, зміну місця проживання дитини одним із батьків цілком можна розглядати як викрадення, керуючись саме ст. 146 КК України про незаконне позбавлення волі або викрадення людини [18, с. 115].

При цьому маємо зазначити, що правозастосовна практика йде шляхом внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 146 КК. Так, прокуратурою міста Ужгород було направлено вимогу до Ужгородського МВ УМВС про проведення службової перевірки з приводу причин неналежного розгляду заяви батька дитини, оскільки правоохоронці за результатами проведеного ними розслідування притягли жінку лише до адміністративної відповідальності за самоуправство, незважаючи на те, що дане діяння містило ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України [19].

Якщо дослідити генезу кримінального законодавства в контексті проблематики викрадення дитини одним із подружжя, маємо зазначити, що раніше у кримінальних кодексах 1922, 1927, 1960 рр. поряд зі статтею про відповідальність за незаконне позбавлення волі містилася окрема стаття про відповідальність за викрадення чужої дитини (КК 1922 та 1927 рр. містили окрему статтю (ст. 162 та ст. 157 відповідно) про відповідальність за викрадення, приховування чи підміну чужої дитини з корисливою метою, з помсти або з інших особистих мотивів. У ст. 124 КК 1960 р., яка мала назву «Викрадення чужої дитини», відповідальність передбачалася за викрадення або підміну чужої дитини з корисливою метою, з помсти або з інших особистих мотивів. У юридичній літературі вказувалося, що дитиною у цій статті слід уважати особу, яка не досягла 14-річного віку. Викрадення неповнолітніх у віці понад 14 років пропонувалося кваліфікувати як незаконне позбавлення волі [20, с. 303]. Відповідним чином ішла й тогочасна судова практика, яка викрадення дорослої людини розцінювала як просте чи кваліфіковане незаконне позбавлення волі [21, с. 54].

Як справедливо зазначає В. Федоров, високий ступінь тяжкості незаконного позбавлення волі та викрадення людини, значний рівень зростання даного злочину поставили питання про необхідність видання таких нормативно-правових актів, які б могли забезпечувати ефективний захист прав і свобод громадян [16, с. 40]. У довоєнний період подібна спроба вдосконалення законодавчого механізму відповідальності за викрадення дитини одним із батьків була здійснена українськими законодавцями. До Верховної Ради України подано законопроект № 5549 від 21.05.2021 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за викрадення дитини одним із батьків», відповідно якого пропонувалося встановити кримінальну відповідальність за викрадення дитини одним із батьків, яка знаходилася на законних підставах у іншого. Відповідні дії підлягали покаранню у виді обмеженням волі на строк до шести років або позбавленням волі на той самий строк.

Окрім того, робоча група з питань розвитку кримінального права у складі Комісії з питань правової реформи, яка є архітектором розроблення проекту нового Кримінального кодексу України, запропонувала у Книзі четвертій Розділу 4.6. «Злочини проти сім'ї, дітей та вразливих осіб» виокремити склад «Вивезення дитини із України» (ст. 4.6.11.) А саме, особа, яка незаконно: 1) вивезла дитину із України або 2) залишила її за кордоном вчинила злочин 1-го ступеня. Санкції за злочини 1-го ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць (*1 одиниця дорівнює 200 грн*) або ув'язнення на строк від трьох місяців до двох років. Однак у зв'язку з учиненням злочину щодо особливо уразливої людини (відповідно п. «а» ст. 1.4.1 – малолітньої дитини) тяжкість злочину зростає на два ступеня. Санкції за злочини 3-го ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 1 000 до 2 000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від трьох до чотирьох років [22].

Окрім того, проаналізувавши зарубіжний досвід стосовно викрадення дитиною особою, яка має «батьківський авторитет», можна зробити висновок, що відповідне діяння є кримінально-протиправним, і держави у своє законодавство включають злочин «викрадення дитини одним із батьків». Так, із 1970 р. у США такі неправомірні дії на законодавчому рівні визнаються злочином, у Японії вилучення дитини одним із батьків без згоди іншого кваліфікується як викрадення. За такі дії суб'єкт злочину несе кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі від чотирьох місяців до п'яти років [23].

У кримінальному законодавстві Франції зазначається: «Викрадення дитини одним із батьків – це ситуація, коли один із батьків утримує дитину, яка повинна бути з іншим із батьків. Те саме стосується і ситуацій, коли один із колишнього подружжя переїжджає зі своєю дитиною, не повідомивши своїх нових координат протягом одного місяця». За такі правопорушення суб'єкт злочину несе кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі до чотирьох років або адміністративну відповідальність [18, с. 117].

Висновки. Отже, для ефективного захисту дітей від незаконного переміщення (утримання) та для забезпечення правильної процедури їх повернення до держави постійного проживання необхідно підвищити якість виконання законодавства, зміцнити систему моніторингу та захисту прав дітей, забезпечити ефективну координацію між різними органами влади, а також забезпечити увагу до інтересів дитини в процесі повернення до держави постійного проживання. Викрадення дитини батьками може бути кваліфіковане як кримінальне діяння згідно з відповідними статтями Кримінального кодексу. У таких випадках винні особи можуть бути притягнуті до відповідальності та позбавлені волі, якщо їхні дії спричинили значну шкоду здоров'ю або майновим інтересам дитини або якщо такі дії були здійснені з використанням насильства. Таким чином, визнання викрадення дитини батьками як карне діяння може стати ефективним засобом захисту прав дитини та запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : Гаазька конференція з МПП від 25.10.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (дата звернення: 24.02.2023).
2. Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : Закон України від 11.01.2006 № 3303-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3303-15#Text> (дата звернення: 24.02.2023).

3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 24.02.2023).
4. Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 № 952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.02.2023).
5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 24.02.2023).
6. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 24.02.2023).
7. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.02.2023).
8. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n673> (дата звернення: 24.02.2023).
9. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 24.02.2023).
10. ECtHR *Blaga v Romania* [1 July 2014] Application no. 54443/10 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-145223> (date of application: 24.02.2023).
11. ECtHR *Vajrami v Albania* [12 December 2006] Application no. 35853/04 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=002-2991> (date of application: 24.02.2023).
12. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003.
13. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. Київ : Паливода А.В., 2006. С. 335.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Дакор, 2019. С. 434.
15. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини : монографія. Харків : Чальцев О.В., 2005. 256 с.
16. Федоров В. Проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 40–44.
17. Пояснювальна записка до проєкту ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за викрадення одним із батьків». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI05239A?an=8> (дата звернення: 23.02.2023).
18. Тенешев В., Котіс В. Викрадення дитини одним із батьків, проблеми кваліфікації злочину та відповідальності за такі дії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1(25). С. 114–119.
19. За викрадення дитини передбачена відповідальність – прокуратура. URL: https://zak.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=127797 (дата звернення: 24.02.2023).
20. Андрушко А.В. Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 302–314.
21. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Коментарі до статей 109–447 Кримінального кодексу / за заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. С. 109.
23. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту (станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyektkryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 24.02.2023).
24. Kohm L.M. Tracing the Foundations of the Best Interest of the Child Standard in American Jurisprudence. *Journal of Law and Family Studies*. 2008. Vol. 10. Issue 2. P. 40.

References

1. Konvetsiia pro tsyvilno-pravovi aspekty mizhnarodnoho vykradennia ditei: Haazka konferentsiia z MPP; Konvetsiia, Mizhnarodnyi dokument vid 25.10.1980 [Convention on Civil Legal Aspects of International Child Abduction: The Hague Conference on International Child Abduction] Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
2. Pro pryednannia Ukrainy do Konvetsii pro tsyvilno-pravovi aspekty mizhnarodnoho vykradennia ditei [On the accession of Ukraine to the Convention on Civil Legal Aspects of International Child Abduction]: Zakon Ukrainy vid 11.01.2006 r. № 3303-IV. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3303-15#Text> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
3. Pro mizhnarodne pryvatne pravo [On international private law]: Zakon Ukrainy vid 23.06.2005 № 2709-IV. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
4. Pro vykonannia na terytorii Ukrainy Konvetsii pro tsyvilno-pravovi aspekty mizhnarodnoho vykradennia ditei [On the implementation on the territory of Ukraine of the Convention on civil and legal aspects of international child abduction]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poriadok, Zaiava, Forma typovoho dokumenta vid 10.07.2006 № 952. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2006-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
5. Konvetsiia pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child]: OON; Konvetsiia, Mizhnarodnyi dokument vid 20.11.1989. Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
6. Ievropeiska konvetsiia pro zdiisnennia prav ditei [European Convention on the Implementation of Children's Rights]: Konvetsiia, Mizhnarodnyi dokument vid 25.01.1996. Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].

7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights]: OON; Deklaratsiia, Mizhnarodnyi dokument vid 10.12.1948 Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
8. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]: Zakon vid 10.01.2002 № 2947-III. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n673> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
9. Pro okhoronu dytynstva [On the protection of childhood]: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
10. ECtHR Blaga v Romania [1 July 2014] Application no. 54443/10. Retrived from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-145223> (date of application: 24.02.2023) [in English].
11. ECtHR Bajrami v Albania [12 December 2006] Application no. 35853/04. Retrived from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=002-2991> (date of application: 24.02.2023) [in English].
12. Volodina O.O. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za vykradennia liudyny (analiz skladu zlochynu): dys. ... kand. yuryd. nauk [dissertation. ... candidate law Science].: 12.00.08. Kharkiv. [in Ukrainian].
13. Savchenko A.V., Kuznetsov V.V., Shtanko O.F. (2006). Suchasne kryminalne pravo Ukrainy [Modern criminal law of Ukraine]: kurs leksii. Kyiv: Vyd. Palyvoda A.V., S. 335 [in Ukrainian].
14. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. / za red. M.I. Melnyka, M.I. (2019). Khavroniuka. Kyiv: VD «Dakor», S. 434 [in Ukrainian].
15. Volodina O.O. (2005). Kryminalna vidpovidalnist za vykradennia liudyny [Criminal liability for kidnapping]: Monohrafiia. Kharkiv: SPD-FO Chaltsev O.V., 256 s. [in Ukrainian].
16. Fedorov V. (2018). Problemy kvalifikatsii nezakonnoho pozbavleniia voli abo vykradennia liudyny [Problems of qualification of illegal deprivation of liberty or kidnapping] Yurydychnyi visnyk, № 3. S. 40–44 [in Ukrainian].
17. Poiasniuvalna zapyska do proiektu ZU «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za vykradennia odnym iz batkiv» [Explanatory note to the draft law "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine Regarding Liability for Kidnapping by One of the Parents]. Retrived from <https://ips.ligazakon.net/document/GI05239A?an=8> (data zvernennia: 23.02.2023) [in Ukrainian].
18. Tienieshev V., Kotis V. (2021). Vykradennia dytyny odnym iz batkiv, problemy kvalifikatsii zlochynu ta vidpovidalnosti za taki dii [Abduction of a child by one of the parents, problems of qualification of the crime and responsibility for such actions]. Aktualni problemy pravo navstava. № 1 (25), S. 114–119 [in Ukrainian].
19. Za vykradennia dytyny peredbachena vidpovidalnist – prokuratura. [The responsibility of the prosecutor's office is provided for the abduction of a child]. Retrived from https://zak.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=127797 (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
20. Andrushko A.V. (2019). Obiektivna storona nezakonnoho pozbavleniia voli abo vykradennia liudyny [The objective side of illegal deprivation of liberty or abduction of a person]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. № 4, C. 302–314. [in Ukrainian].
21. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine]. Osobylyva chastyna. Kommentari do statei 109–447 Kryminalnoho kodeksu / pid zah. red. M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka. (2001). Kyiv: Forum, S. 109. [in Ukrainian].
22. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Kontrolnyi tekst proiektu [Criminal Code of Ukraine. Control text of the project]. (stanom na 30.01.2023) Retrived from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyektkryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (data zvernennia: 24.02.2023) [in Ukrainian].
23. Kohm L.M. (2008). Tracing the Foundations of the Best Interest of the Child Standard in American Jurisprudence. Journal of Law and Family Studies, 10 (2), 40 [in English].

Abdel Fatah Anna,

Senior lecturer of the Department of Civil and Economic Law,

*(Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9494-7614>**Hrankina Valentyna,**

Lecturer, Department of Criminal Law disciplines,

*(Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of Donetsk State University, of Internal Affairs , Kryvyi Rih)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9010-2777>**CERTAIN ASPECTS OF INTERNATIONAL CHILD ABDUCTION**

The article is devoted to the problem of abduction of children by parents due to conflicts in marriage, divorce or while waiting for a court decision on guardianship. The authors of the article note that the rights, freedoms and interests of the child should be prioritized and should not be violated by parents in the process of fulfilling parental duties. The article analyzes national and international legal norms that are supposed to protect children's rights and prevent child abduction. The authors focused attention on the problematic issues of legal regulation of the return of abducted children to the country of their permanent residence, among which the authors single out: the absence of normatively established terms "international child abduction", "permanent residence", "best interests of the child", as well as different approaches to interpretation countries of the norms of international private law that regulate the grounds and procedure for the return of abducted children. The authors noted the problems of law enforcement of the norms of international

private law and national legislation by the jurisdictional bodies entrusted with the duty of issuing a decision on the return of the child. Among other obstacles, the authors single out: the difficulty of establishing the fact of abduction, the refusal of the country in which the child is to return to the place of permanent residence or the delay in the process of such return. As part of the research, the practice of the European Court of Human Rights in cases related to the return of an abducted child was analyzed. In addition, the authors made an attempt to investigate and establish the problems of qualification of child abduction under national criminal law. The Criminal Code of Ukraine provides for responsibility for kidnapping, however, the subject of such a crime cannot be one of the child's parents, given the equal rights of each of them to participate in the upbringing of the child, provided for by the law.

Key words: *children's rights, abduction, responsibility, parental duty, international protection.*

Надіслано до редколегії 02.03.2023